

Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Değerler Açısından İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*

A Research on the Analysis of Science Textbooks in Terms of Values

Zahit Yılmaz, Halil İbrahim Yıldırım

Yazar Bilgileri

Zahit Yılmaz
Uzman, Bağımsız Araştırmacı,
zahityilmaz25@gmail.com

Halil İbrahim Yıldırım
Doç. Dr., Gazi Üniversitesi,
Matematik ve Fen Bilimleri
Eğitimi,
halily@gazi.edu.tr

ÖZ

Bu araştırma fen bilimleri ders kitaplarını değerler açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Araştırmanın materyalini 2021-2022 öğretim yılında okutulan fen bilimleri ders kitapları oluşturmuştur. Kitaplardaki değer ifadeleri, 2018 fen bilimleri dersi öğretim programında atıf yapılan 10 kök değere göre incelenmiştir. Veriler değer inceleme formu ile toplanmıştır. 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında sırasıyla 89, 105, 175, 69, 76, 157 değer belirlenmiştir. Toplam değer sayısı 671'dir. Kitaplarda en fazla sorumluluk, en az dürüstlük ve sabır değerleri bulunmaktadır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf kitabında dürüstlük değerine, altıncı sınıf kitabında adalet ve dürüstlük değerlerine yer verilmemiştir. Değerlerin 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarına, ünitelere ve öğrenme alanlarına dağılımı homojen değildir. Fen bilimleri ders kitaplarında ve fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarında en az ve en çok bulunan değerler niceliksel açıdan uyumludur. Bu sonuçlara dayanarak fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından dengeli bir şekilde zenginleştirilmesi önerilebilir.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler
Değer
Kök değer
Değerler eğitimi
Fen bilimleri ders kitabı
Ders kitabı

Keywords
Values
Core values
Values education
Science textbook
Textbook

Makale Geçmişi
Geliş: 17.03.2023
Düzeltilme: 26.06.2023
Kabul: 13.07.2023

ABSTRACT

This research was conducted to examine science textbooks in terms of values. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. The material of the research consisted of science textbooks taught in the 2021-2022 academic year. Value expressions in the books were examined based on the 10 core values referenced in the 2018 science curriculum. The data were collected with the value examination form. 89, 105, 175, 69, 76, 157 values were determined in the 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grade science textbooks, respectively. The total number of values is 671. The books have the value of responsibility the most, the values of honesty and patience the least. The value of honesty was not included in the third, fourth and fifth grade textbooks, and the values of justice and honesty were not included in the sixth grade textbook. The distribution of values in 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grade textbooks, units and learning areas are not homogeneous. The least and most common values found in science textbooks and in the learning outcomes of the science curricula are quantitatively compatible. Based on these results, it can be suggested that science textbooks should be enriched in a balanced way in terms of values.

*Bu araştırma ikinci yazar danışmanlığında, birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiş ve 24-25 Aralık 2022 tarihlerinde düzenlenen 6. Uluslararası Başöğretmen Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Makale Türü

Araştırma

Önerilen Atıf Yılmaz, Z. & Yıldırım, H. İ. (2023). Fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi üzerine bir araştırma. *TEBD*, 21(2), 933-958. <https://doi.org/10.37217/tebd.1267044>

Giriş

İnsanlar günlük yaşamda karşılaştıkları durumlarda farkında olarak ya da olmayarak olaylar hakkında değerlendirmelerde bulunurlar. Olaylar hakkındaki bu değerlendirmeler bireylerin sahip olduğu belli başlı kriterlere göre gerçekleşmektedir. Bir durum hakkında değerlendirme ve yorum yapılırken bireylerin sahip olduğu değerler ön plana çıkmaktadır. Bireylerin olaylar hakkında yargılama yapmasını sağlayan değerler, zamanla ahlakla ilgili inanç ve ilkelerle ilişkilendirilmiş ve eğitim felsefesinde yer almaya başlamıştır (Akbaba-Altun, 2003). Eğitim felsefesi, değerler eğitimine yer vermiş ve bu kapsamda eğitimi, toplumsal sürekliliği sağlayan değer aktarım süreci olarak da görmeye başlamıştır. Çünkü değerlerin devamlılığını sağlayan, yeni değerleri oluşturan ve başka kuşaklara değerlerin aktarımını sağlayan eğitimidir. Eğitim örgütlerinin varlığının ilk nedeni, yaşamsal becerileri kazandırmak ve meslek edindirmek olarak görülürken ikinci nedeni olarak da değerlerin aktarımını sağlamak olmuştur. Eğitimde değer aktarımındaki amaç; var olan toplumsal yapının korunması ve eğitim-öğretim kurumları vasıtasıyla gelecek nesillere değerleri aktarmaktır. Eğitimle değerler arasında bulunan bu ilişki uzun zamandan beri var olan bir bağıntıdır (Çetin ve Balanuye, 2015). Bu bağıntıdan değerler eğitimi kavramı ortaya çıkmaktadır. Değerler eğitiminin amacı, bireylerin doğuştan sahip olduğu güzel görülen davranışları ortaya çıkarmak, kişilik gelişimini sağlamak, ahlaki olarak geliştirmek ve toplumun kötü olaylardan korunmasını sağlamaktır. Bunlardan dolayı, gündelik yaşamda dürüstlük, etik değerlere uyma, insan ilişkileri konusunda özenli olma, saygılı olma, sorumluluğa sahip olma gibi değer adı verilen kavram ön plana çıkmaktadır (Özer, 2014).

Değerler yaşamda davranışlara yön veren, yaşamın şekillenmesinde etkili olan, bireylerin düşünceleri, davranışları, tutumlarında ortaya çıkan, bireylerin tercihlerini etkileyen, iyi-doğru-güzel gibi istenilen özellikleri simgeleyen ilkeler, ölçütler ve fikirler şeklinde ifade edilebilir (Demirhan-İşcan, 2007; Nguyen, 2016; Turan ve Aktan, 2008; Yaşar ve Çengelci, 2012). Değerler, geleneklerden ve yaşanmış hayatlardan kök alarak bugüne ve yarına şekil veren ilkeler toplamı olarak görülebilir. Temel insani nitelikleri meydana getiren değerler, hayatın olağan işleyişinde ve problemlerin üstesinden gelmede harekete geçilmesini sağlayan güce kaynak oluşturur (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Değerler, bireye saygıdeğer bir özgürlüğü kazandırmakla birlikte, bireyin kişilik gelişimine ve mükemmelliğe ulaşabilmesine katkı sağlar (Yeniyol, 2021). Değerler toplum içinde nelerin önemli olduğunu ve nelerin bireyler tarafından yapılmasının uygunluğunu ifade eden kurallardır (Erdem ve Bahşi, 2022). Bireyler sahip oldukları değerlerle ve çevrelerinin sahip olduğu değerler ile örülmüş bir hayat sürdürmektedir. İnsan, değerlerden bağımsız yaşayamaz (Turan ve Aktan, 2008). Toplumlardan bağımsız bir şekilde ele alınamayacak olan değerler, sosyal yapıda mevcut olan normlara, inançlara ve kültüre göre şekillenir (Akbaba-Altun, 2003). Bu nedenle değerler

sosyal bütünlüğün ayrılmaz ögesidir ve insanın hayatında değerler oldukça önemli bir yere sahiptir (Hansen, Burdck-Sheperd, Camarano ve Obelleiro, 2009).

Değerler, insan davranışlarında ve tercihlerinde belirleyici olduğu için (Turan ve Aktan, 2008), bireylerin davranışlarını açıklamada ve davranışlarını kestirmede kritik bir önemi bulunmaktadır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Değerler bir insanda var olan heyecanı uyandırabilir, bir değere yönelik yakın ya da karşı olma şeklinde duygu hissettirebilir ve bir durumla karşılaşıldığında bu duruma yönelik bireyin harekete geçmesini sağlayabilir. Bir başka deyişle değerlerin, insan davranışı üstünde yönlendirici bir etkisi bulunmaktadır. Değerler insanın kendini çevresine ifade etmesi konusunda da etkilidir. Buna ilaveten değerler bir değerlendirme aracı olmakla birlikte bir karşılaştırma ölçütüdür (Turan ve Aktan, 2008). Değerlerin insan davranışı üzerinde etkili olması, toplum içindeki ilişkileri düzenlemesi ve toplumun kalkınmasını sağlaması gibi işlevleri bulunmaktadır. Değerlerin sahip olduğu bu özellikler, değerlerin eğitimciler tarafından da önemsenmesine ve doğrudan-örtük öğretim programları sayesinde öğrencilere kazandırılması konusunda çalışılmasına neden olmuştur (Akbaş, 2009).

Değerler, eğitim alanının ayrılmaz bir parçası olarak görülebilir. Ahlaklı, kişilik sahibi, nitelikli ve kaliteli insan yetiştirmek için değerlerin önemi ön plana çıkmaktadır (Özdaş, 2013). Sosyal yapı üzerinde oldukça etkili olan değerlerin yapısında bir bozulma olmadan gelecek nesillere planlı bir biçimde iletilmesi gerekir. Bu gerekçelerle değerler eğitimi önem arz eden kavramdır (Elbir ve Bağcı, 2013). Değerler eğitimi insanın değerleri öğrenebilmesi, özümsemesi ve sahip olduğu karakterin temel bir yapısı haline getirmek suretiyle davranışa dönüştürebilmesi amacıyla gerçekleştirilen ve yaşam boyunca devam etmekte olan eğitim sürecidir (Kapkın, Çalışkan ve Sağlam, 2018). Değerlerin insanlara kazandırılabilmesi için gerçekleştirilen değerler eğitiminin başlangıç noktası ailedir ve öğretim yaşamının başlamasından itibaren değerler eğitimi sürecinde okul da yer alır (Bishop, Clarke, Corrigan ve Gunstone, 2006). İnsanın sahip olduğu karakterin önemli ölçüde şekil aldığı ilköğretimde, sağlıklı bir biçimde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi, çocuğun gelecek hayatı için dengeli bir kişilik geliştirmesi noktasında önem arz etmektedir (Yel ve Aladağ, 2009).

Değerlerin eğitim alanında öğrencilere kazandırılmasında öğretim programları önemli bir araç olarak görülmektedir (Yazıcı, 2006). Ülkemizdeki değerler eğitimi, 2005 yılında yürürlüğe giren öğretim programları öncesinde örtük bir biçimde gerçekleştirilmiştir (Yaşaroğlu, 2013). 2010 yılından itibaren ise MEB, ilk ve ortaöğretim okullarının tamamında açık ve örtük bir biçimde değerler eğitiminin yapılması gerektiğini ifade etmiştir (Gül ve Özey-Köse, 2020). 2018 yılından itibaren ortaöğretimde, ilköğretimde ve okul öncesinde yer alan bütün derslerde temel alınan ortak tema değerlerdir (Beldağ, 2019). Fen bilimleri dersi öğretim programları değerler eğitimine göre incelendiğinde, 2018 programında değerler için “değerlerimiz” adlı bir bölüme yer verilmiştir. Bu

bölümde öz denetim, adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin kök değer olarak belirlendiği görülmektedir. Belirtilen değerlerin öğretim sürecinin gerçekleştiği ilköğretimin ilkokul kademesinde Fen Bilimleri dersi 3. ve 4. sınıflarında bir yıl için 108 ders saati; ortaokul kademesindeki sınıflarda ise 144 saatlik ders saati ayrılmıştır (MEB, 2018). Bu ders saatlerinde okutulan fen bilimleri ders kitapları, öğrencilere değer aktarımı için önemli olarak görülmeli ve ders kitaplarındaki öğretim etkinlikleri doğrudan-dolaylı olarak kök değerleri içermelidir. Bu amaçla, fen bilimleri ders kitaplarında yer alan değerlerin incelenerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ders kitaplarında yer alan değerlerin okullarda gerçekleştirilebilecek etkinlik ve uygulamalar sayesinde yaşama aktarılmasında ve davranış şekline dönüştürülebilmesinde değerler eğitimi önemli bir katkı sağlayacaktır (Cihan, 2014). Ders kitaplarındaki değerlerin eğitimi, öğrencilere günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri değerlerin farklı görünüm ve yaşanma biçimlerini farkına varma, bunları değerlendirmeye imkân sağlayacak biçimde ve davranışların somut göstergelerinin kullanılmasıyla gerçekleştirilmelidir (Meydan, 2019). Bu durum fen bilimleri ders kitaplarında verilecek bilim insanlarının yaşamlarından örneklerle, bilimsel araştırma sürecinde yaşadıkları deneyimlerle ve fen konu-kavramlarının günlük yaşamdaki yeriyle değerler eğitimi verilebileceğini göstermektedir. Bu araştırmada da fen bilimleri ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi, değerler eğitimi açısından araştırmaya önem kazandırmaktadır.

Öğretim programlarının temel unsurlarından biri olan değerlerin kazandırılmasında (Ekinci-Çelikpazu ve Aktaş, 2011; Oğuz-Haçat ve Demir, 2020; Türkben, 2019; Ulusoy, 2015), değer ve yetkinlikle bütünleştirilmiş bilgi, beceri ve davranışa sahip nitelikli bireylerin yetiştirilmesinde ders kitaplarının oldukça önemli bir yeri vardır. Bu nedenle değerler eğitimi bakımından ders kitaplarının niteliğinin artırılması gerekir (Türkben, 2019). Öğretim programlarının temel alınmasıyla geliştirilen ders kitaplarındaki değerlerin durumunun belirlenmesi, öğrencilerde değerlerin geliştirilmesi amacıyla yapılacak etkinliklere yön verilmesi açısından önem taşımaktadır (Belet ve Deveci, 2008; Kaygana, Yapıcı ve Aytan, 2013). Özetle derste kullanılan ders kitabı, değerler eğitiminde yer alan en temel materyaller arasındadır. Bu nedenle ders kitaplarının değerler eğitimine imkân sağlayacak bir özellik taşıması gerekir (Batur ve Şaşmaz, 2020; Kaygana vd., 2013). Bu bağlamda değerler bakımından ders kitaplarını incelemek, değerler eğitimi açısından önemlidir (Hatay-Uçar ve Çetinkaya, 2021).

Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Değerlerin öğretiminde, ders kitaplarının hazırlanması çok önemlidir (Yılar, 2016). Çünkü ders kitaplarının içerikleri değerleri yansıtan bir özellikte olmalı (Batur ve Şaşmaz, 2020) ve sınıf düzeylerinin her biri için tasarlanan ders kitaplarının programda belirtilen değerleri içermesi gerekir.

Ayrıca öğrencilerin toplumda sağlıklı bir kişilik gelişimine sahip olabilmeleri, toplumdaki ortak kabullere uygun davranabilmeleri, toplumun milli değerlerine sahip çıkabilmeleri, toplumla ortak bir algı taşıyabilmeleri ve yaşamlarında başarıya sahip bir insan olabilmeleri açısından değerler önem arz etmektedir. Toplumdaki düzenin korunarak sürdürülebilmesine ilişkin değerlerin aktarılmasında (Yılar, 2016, s. 493), derslerde kullanılan kitapların tasarlanması ve bu kitapların içinde yer verilen değerlerin öğrencilerde geliştirilmesi oldukça önemlidir (Çetin, 2022; Yılar, 2016).

Ders kitapları için temel kaynak konumundaki öğretim programları içinde öğrencilerde geliştirilmesi amaçlanan kazanım, beceri ve değerler bulunmaktadır. Bunlardan değerlerin eğitime fen bilgisi gibi derslere ait öğretim programlarının ve derslerdeki konuların içinde yer verilmesiyle değerlerin öğrenciye aktarılması gerçekleştirilmektedir (Aydın ve Akyol-Gürler, 2012; Yazıcı, 2006). Değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi istendik ya da örtük biçimde olabilmektedir. Bu bağlamda 2004-2005 eğitim-öğretim programlarının yapısında gerçekleştirilen güncellemelerin sonucunda, programların içeriğinde değerler eğitime ilişkin konuların da yer aldığı görülmektedir (Koçoğlu, Ersoy ve Atik, 2016). Fen bilimleri dersi öğretim programında ise 10 farklı kök değer bulunmaktadır. Bu değerlerin, öğretim etkinlikleri ile öğrencilerde geliştirilmesi hedeflenmektedir (MEB, 2018). Öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler öğretmenlerin aktarımıyla, ailenin değerleri aktarmasıyla, öğrenciler arasındaki etkileşimle, okul çevresiyle ve ders kitaplarında bulunan ifadelerle gerçekleşebilir. Ders kitaplarındaki değerler öğrencilere rehber rol oynamaktadır. Bu nedenle, fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından zengin olması gerekmektedir. Şentürk (2019) yaptığı araştırmada, değerlerin kazanımlarla ilişkilendirildiği kitap gibi materyallerle kazandırılabilceğini ifade etmiştir. Bu durum, MEB tarafından okullara dağıtılan fen bilimleri dersi kitaplarındaki kök değerlere nasıl ve ne kadar yer verildiğinin araştırılması gerektiğini göstermektedir. Bu çalışmada da fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelenerek varsa eksikliklerin belirlenerek giderilmesinin amaçlanması araştırmaya önem kazandırmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde matematik (Çetin, Mutluoğlu, Yazlık ve Erdoğan, 2021; Yıldız, 2019), sosyal bilgiler (Kapan, 2019; Oğuz-Hacat ve Demir, 2021), coğrafya (Aydın ve Yaşar, 2020; Yaşar ve Çengelci, 2012), Türkçe (Baki, 2019; Batur ve Şaşmaz, 2020; Çetin, 2022; Ekinci-Çelikpazu ve Aktaş, 2011; Erdem ve Bahşi, 2022; Topbaş, 2019; Türkben, 2019, Yılar, 2016), hayat bilgisi (Hatay-Uçar ve Çetinkaya, 2021; Kaygana vd., 2013; Özkan, 2017; Türkmenoğlu, Akyol ve Çağım, 2021) ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesine yönelik araştırmalar yapıldığı halde, fen bilimleri ders kitaplarındaki değerlere yönelik yapılmış bir araştırmanın bulunmadığı saptanmıştır. Bu durum fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi gereğini doğurmaktadır. Ayrıca alanyazında ağırlıklı olarak Türkçe ile sosyal bilgiler ders kitaplarındaki değer ifadelerinin değerler eğitimi bakımından araştırıldığı görülmüştür. Hâlbuki MEB ilk ve orta öğretim programlarının tamamında

değerler eğitimine yer verilmiştir. Bu durum Türkçe ile sosyal bilgiler dersinin dışındaki derslere ait kitapların da değerler eğitimi yönünden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Eğitimde soyut işlemlerin yer aldığı bir dönem olarak ifade edilen ortaokul, hem değer hem de inanç sistemlerinin yapılandırıldığı dönemdir (Demircan, 2006). Değerlerin geliştirildiği önemli bir dönem olan ortaokul döneminde derslerde kullanılan kitapların özelliklerinin incelenmesi, ders kitaplarının gelişebilmesi bakımından yararı olacaktır (Baki, 2019). Ders kitaplarının incelenerek kök değerlere ilişkin eksikliklere yönelik tedbir alınabilmesi, değerlerin öğrencilerde tam olarak gelişimine katkı sağlayabilir (Hatay-Uçar ve Çetinkaya, 2021).

Değerler eğitiminde yürütülen sürecin ayrıntılı şekilde incelenmesi ve mevcut durumun tasvir edilmesi değerler eğitiminin gerçekleştirilmesinde daha etkin süreçlerin düzenlenmesi konusunu aydınlatarak, karşılaşılan problemlerin tespit edilmesine katkı sağlayacaktır (Yaşar ve Çengelci, 2012). Bu durum ders kitapları ve yardımcı kaynaklarda değerlerin dağılımının güncellenerek sunumu konusunda düzenlemelere ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir (Meydan, 2019). Çünkü ders kitaplarındaki değer ifadeleri, değerler eğitiminin kalitesini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu durum derslerde kullanılan kitapların değerler eğitimi bakımından gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bunlara dayanarak fen bilimleri dersinde kullanılan kitapların da değerler bakımından gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesinin değerler eğitimi için önem arz ettiği söylenebilir. Eğitimin temel materyallerinden biri haline gelmiş ve değerler eğitiminde oldukça önemli olarak görülen ders kitapları, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin sıklıkla başvurduğu kaynaklar arasındadır. Bu nedenle, fen bilimleri ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi ve şu anda var olan durumun betimlenmesi oldukça öneme sahiptir. Bunlara dayanarak araştırmanın öğretim programlarının gelişiminde görev alan kurum ve kişilere, öğretmenlere, velilere, öğrencilere ve özellikle de fen bilimleri ders kitaplarını geliştiren kurum ve kişilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri dersi kitaplarındaki değerleri incelemek ve değerler açısından daha işlevsel kitapların hazırlanmasına katkı sunabilmek amacıyla yürütülmüştür. Bu amaca bağlı olarak aşağıdaki sorular cevaplanmaya çalışılmıştır.

Fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler sınıf düzeyine göre nasıl dağılmaktadır?

Fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler öğrenme alanına göre nasıl dağılmaktadır?

Fen bilimleri ders kitaplarındaki değerler ünitelere göre nasıl dağılmaktadır?

Fen bilimleri ders kitaplarında en fazla ve en az hangi değerler yer almaktadır?

Fen bilimleri ders kitaplarında ve fen öğretim programı kazanımlarında bulunan değerlerin niceliksel dağılımı uyumlu mudur?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinin içinde yer alan doküman analizi uygulanmıştır. Doküman analizinin gerçekleştirilmesi sürecinde incelenmesi amaçlanan olgu ve olaylara yönelik bilgiyi kapsayan materyallerin analizinin yapılması söz konusudur. Dokümanların incelenmesi, genelde tarihçilerin, dilbilimcilerin ve antropologların uyguladığı bir araştırma yöntemi olarak bilinse de, psikologların ve sosyologların kuram geliştirmede kullandıkları bir yöntemdir. Dokümanlar nitel araştırmalarda sıkça kullanılan önemli kaynaklardır. Bu tür araştırmalarda gözlem ve görüşme yapmadan ihtiyaç duyulan veriler toplanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırma Materyali

Araştırma materyali 2021-2022 öğretim yılında okutulan 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarından meydana gelmiştir. Araştırma materyalini oluşturmak için MEB Tebliğler Dergisi'nin 2020 yılının Aralık ayı sayısındaki Türkiye genelinde okutulan ders kitapları incelenmiştir (Talim ve Terbiye Kurulu [TTK], 2020). Dergide belirtilen kitapların içinden www.eba.gov.tr sitesinden iki tanesi üçüncü sınıf, bir tanesi dördüncü sınıf, iki tanesi beşinci sınıf, üç tanesi altıncı sınıf, iki tanesi yedi ve bir tanesi sekizinci sınıf şeklinde toplam 11 fen bilimleri ders kitabına ulaşılmıştır (Eğitim Bilişim Ağı [EBA], 2022). Bu kitapların içinden her sınıftan birer kitap rastgele seçilerek altı ders kitabı değerler bakımından incelenmiştir. Ders kitaplarına ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Ayrıca 2018 yılı fen bilimleri dersi öğretim programı da araştırma materyali olarak kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırma Materyali

<i>Fen Bilimleri Ders Kitabı</i>	<i>Yayınevi</i>	<i>Sayfa Sayısı</i>
3	MEB	256
4	MEB	289
5	MEB	288
6	MEB	251
7	MEB	246
8	Adım Adım	240

Araştırmanın Uygulanması

Birinci aşamada incelenecek fen bilimleri ders kitapları belirlenmiştir. İkinci aşamada kitapların hangi değerler açısından inceleneceği saptanmıştır. Kitapların incelenmesinde 2018 fen bilimleri dersi öğretim programında "değerlerimiz" bölümünde belirtilen 10 değer (vatansızlık-yardımsızlık-sorumluluk-adalet-dostluk-dürüstlük-özdenetim-sabır-saygı-sevgi) temel alınmıştır. Üçüncü aşamada Değer İnceleme Formu araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Dördüncü aşamada kitaplar Değer İnceleme Formu ile incelenerek değer ifadeleri belirlenmiştir. Beşinci aşamada belirlenen değer ifadeleri Excel'de hazırlanan tabloya aktarılmıştır. Altıncı aşamada verilerin betimsel

analizi yapılmıştır. Yedinci aşamada betimsel analiz sonuçları kitaplarda yer alan değer ifadeleriyle desteklenerek yazılı hale getirilmiştir. Aynı süreç fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımların değerler açısından incelenmesi için de gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Kitapların ve öğretim programındaki kazanımların değerler açısından incelenebilmesi için Değer İnceleme Formu araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Form; sınıf düzeyi, ders kitabı adı, ünite numarası, ünite adı, öğrenme alanı adı, konu, sayfa numarası, değerler, değerlerle ilgili tutum ve davranışlar, kitapta kazandırılması amaçlanan değerle ilgili tutum ve davranışın yer aldığı metin-etkinlik-şekil ve konu içinde kazandırılması amaçlanan değerle ilgili tutum ve davranışların göstergesi şeklinde sütunlardan oluşmaktadır. Form Excel programında hazırlanmıştır.

Verilerin Analizi

Betimsel analizin kullanılmasıyla verilerin analizi süreci gerçekleştirilmiştir. Kitaplardaki değer ifadeleri incelenerek Excel dosyasına aktarılmış ve Değer İnceleme Formu'ndaki kriterlere göre gruplandırılmıştır. Veriler Excel dosyasında filtreleme yapılarak tablo haline getirilmiştir. Kitaplardaki değer ifadelerine örnekler de verilmiştir. Kitaplardaki metinler ve metinlerle desteklenmiş görseller incelenmiş, metinlerle desteklenmemiş görseller ve ünite değerlendirme soruları incelemeye dâhil edilmemiştir. Geçerliliği sağlamak için problemin belirlenmesinde, yeniden düzenlenmesinde ve sonuçların tartışılmasında alanyazından yararlanılmış ve bulgular kitaplardan alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Güvenirlik için verilerin analizinde değer inceleme formu kullanılmıştır. Belirlenen değer ifadeleri başka bir araştırmacı tarafından da değer inceleme formuyla incelenmiş ve ifadelerin hangi değeri/değerleri yansıttığı saptanmıştır. Verileri iki farklı araştırmacı da incelediği için Miles ve Huberman'ın geliştirdiği $\frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$ formülle güvenirlilik %96 olarak

bulunmuştur. Fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımlar da değerler açısından iki farklı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Miles ve Huberman'ın geliştirdiği formüle göre güvenirlilik %99 olarak saptanmıştır. Araştırmacılar arasında bulunan görüş birliği için en düşük oran %80 olması gerekmektedir (Miles ve Huberman'dan aktaran Baltacı, 2017). Farklı değerler grubunda belirtilen değer ifadeleri iki araştırmacı tarafından birlikte incelenmiş ve görüş birliğine varılmıştır.

Bulgular

Üçüncü sınıf kitabı Gezegenimizi Tanıyalım (1), Beş Duyumuz (2), Kuvveti Tanıyalım (3), Maddeyi Tanıyalım (4), Çevremizdeki Işık ve Ses (5), Canlılar Dünyasına Yolculuk (6), Elektrikli Araçlar (7) şeklinde yedi üniteden oluşmaktadır. Kitabın incelenmesiyle ulaşılan bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Üçüncü Sınıf Ders Kitabındaki Değerlerin Dağılımı

<i>Kök Değer</i>	<i>Ünite</i>							<i>Toplam</i>
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	
Adalet		2					1	3
Dostluk		2	2		1	1	1	7
Dürüstlük								
Öz denetim						1		1
Sabır						1		1
Saygı						1	1	2
Sevgi			2		1			3
Sorumluluk	6	6	4	6	3	7	15	48
Vatanseverlik			1	1	1	2	2	7
Yardıms severlik	1	3	2		3	1	7	17
Toplam	7	13	11	7	9	14	27	89

Tablo 2 incelendiğinde üçüncü sınıf ders kitabında 89 değer bulunduğu görülmektedir. Bu değerlerin 3'ü adalet, 7'si dostluk, 1'i öz denetim, 1'i sabır, 2'si saygı, 3'ü sevgi, 48'i sorumluluk, 7'si vatanseverlik ve 17'si yardıms severliktir. Kitapta en çok bulunan değer sorumluluk, en az bulunan öz denetim ve sabırdır. Dürüstlük değerine rastlanmamıştır. Ünitelerin her birinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Değerler üçüncü sınıf kitabına ve kitaptaki her bir üniteye sayısal olarak dengeli dağılmamıştır. Kitapta 1. ünitenin 24. sayfasında “Yeryüzünü kaplayan suların çok azı içilebilir. Bu sular tatlı sudur. Okyanusların suyu tuzludur. Bu nedenle içilebilir su kaynaklarımızı korumalı, su israfından kaçınmalıyız.” ifadesinde dünyada az bulunan tatlı su kaynaklarının korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu ifade “sorumluluk” değeri ile ilgilidir.

Dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabı Yer Kabuğu ve Dünya'mızın Hareketleri (1), Besinlerimiz (2), Kuvvetin Etkileri (3), Maddenin Özellikleri (4), Aydınlatma ve Ses Teknolojileri (5), İnsan ve Çevre (6), Basit Elektrik Devreleri (7) şeklinde yedi üniteden oluşmaktadır. Kitabın incelenmesiyle belirlenen bulgular Tablo 3'tedir.

Tablo 3. Dördüncü Sınıf Ders Kitabındaki Değerlerin Dağılımı

<i>Kök Değer</i>	<i>Ünite</i>							<i>Toplam</i>
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	
Adalet				1	1			2
Dostluk		2	4		1	2		9
Dürüstlük								
Öz denetim		2			1	3		6
Sabır					1			1
Saygı		1		1		3	1	6
Sevgi		1	2	1	1	1		6
Sorumluluk	2	5	4	5	9	10	2	37
Vatanseverlik	2	2		2	2	4		12
Yardıms severlik	2	7	4	3	5	4	1	26
Toplam	6	20	14	13	21	27	4	105

Tablo 3'e göre dördüncü sınıf ders kitabında 105 değer ifadesi bulunmaktadır. Bu değerlerin 2'si adalet, 9'u dostluk, 6'sı öz denetim, 1'i sabır, 6'sı saygı, 6'sı sevgi, 37'si sorumluluk, 12'si

vatanseverlik ve 26'sı yardımseverliktir. Kitapta en çok bulunan değer sorumluluk, en az bulunan sabırdır. Dürüstlük değerine rastlanmamıştır. Ünitelerin her birinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Değerler dördüncü sınıf fen bilimleri ders kitabına ve kitaptaki her bir üniteye sayısal olarak dengeli bir dağılıma sahip değildir. Kitabın 2. ünitesinin 67. sayfasında ülkemizde bir yılda çöpe atılan ekmeğin parası ile 500 okul ve 80 hastane inşa edilebildiğinden bahsedilmiştir. Bu ifadede çöpe atılan ekmeğin ülkemiz ekonomisine zararı ele alındığı için bu ifade "vatanseverlik" değeri ile ilgilidir.

Beşinci sınıf fen bilimleri ders kitabı Güneş, Dünya ve Ay (1), Canlılar Dünyası (2), Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme (3), Madde ve Değişim (4), Işığın Yayılması (5), İnsan ve Çevre (6), Elektrik Devre Elemanları (7) şeklinde yedi üniteden oluşmaktadır. Kitabın incelenmesiyle saptanan bulgular Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4. Beşinci Sınıf Ders Kitabında Saptanan Değerlere İlişkin Dağılım

Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet	1					3		4
Dostluk	4	2	3	3	4	3		19
Dürüstlük								
Öz denetim	8	2	2	10	5	9	2	38
Sabır	1		2					3
Saygı	1	1	3		1	10		16
Sevgi		1	1			4	1	7
Sorumluluk	4	6	1	13	3	23	1	51
Vatanseverlik	3		6		1	4		14
Yardımseverlik	3	3	3	3	3	1	7	23
Toplam	25	15	21	29	17	57	11	175

Tablo 4 incelendiğinde beşinci sınıf ders kitabında 175 değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu değerlerin 4'ü adalet, 19'u dostluk, 38'i öz denetim, 3'ü sabır, 16'sı saygı, 7'si sevgi, 51'i sorumluluk, 14'ü vatanseverlik ve 23'ü yardımseverliktir. Kitapta en çok bulunan değer sorumluluk, en az bulunan sabırdır. Dürüstlük değerine rastlanmamıştır. Ünitelerin her birinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Değerler beşinci sınıf ders kitabına ve kitaptaki her bir üniteye sayısal olarak dengeli dağılmamıştır. Kitaptaki 1. ünitenin 39. sayfasında "Etkinlikte kullandığımız bisküviler temiz değildir. Bu sebeple bisküvileri yemeyelim. İsraf edilmemeleri için kuşlara veya sokak hayvanlarına verelim." ifadesinde temiz olmayan bisküvilerin yenilmemesi "sorumluluk" değerini, ülke kaynaklarının israf edilmemesi "vatanseverlik" değerini, temiz olmayan bisküvilerin kuşlara ve sokak hayvanlarına verilmesi "yardımseverlik" değerini göstermektedir.

Altıncı sınıf fen bilimleri ders kitabı; Güneş Sistemi ve Tutulmalar (1), Vücudumuzdaki Sistemler (2), Kuvvet ve Hareket (3), Madde ve Isı (4), Ses ve Özellikleri (5), Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı (6), Elektrik İletimi (7) şeklinde yedi üniteden oluşmaktadır. Kitabın incelenmesi sonucunda ulaşılan bulguların sunumu Tablo 5'tedir.

Tablo 5. Altıncı Sınıf Ders Kitabındaki Değerlerin Dağılımı

Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet								
Dostluk	2	1				3	3	9
Dürüstlük								
Öz denetim					1	1		2
Sabır					1			1
Saygı	1		1	2		2	1	7
Sevgi	1	1	1		1	1		5
Sorumluluk	1	2				6	1	10
Vatanseverlik	1	1	1	10	1			14
Yardımsеverlik	1	6	1	1	1	10	1	21
Toplam	7	11	4	13	5	23	6	69

Tablo 5'e göre altıncı sınıf kitabında toplam 69 değer ifadesi vardır. Bu değerlerin 9'u dostluk, 2'si öz denetim, 1'i sabır, 7'si saygı, 5'i sevgi, 10'u sorumluluk, 14'ü vatanseverlik ve 21'i yardımsеverliktir. En fazla yardımsеverlik, en az sabır değeri bulunurken, adalet ve dürüstlük değerleri bulunmamaktadır. Ünitelerin her birinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Değerler kitaba ve kitaptaki her bir üniteye sayısal olarak dengeli dağılmamıştır. Kitaptaki 2. ünitenin 216. sayfasındaki "Beyin ölümü gerçekleşen insanların organlarının hastalara umut olduğuna dair haberlerle sık sık karşılaşırız. Organ nakli sonrası bağışta bulunan kişinin ailesiyle, organ nakli yapılan kişi arasındaki dostluk, sevgi ve samimiyet görülmeye değerdir. Hayatını kaybeden kişiye ait organların başka hastalara umut olması ve onların vücudunda çalışmaya devam etmesi organ bağışçısının yakınları için de bir teselli ve gurur kaynağı olmaktadır." metinde organ bağışından bahsedilmektedir. Bu metinde organ bağışının yapılması "yardımsеverlik", organ bağışıyla kişiler arasında sevgi, samimiyet ve dostluk oluşması "sevgi" ve "dostluk" değerini göstermektedir.

Yedinci sınıf fen bilimleri ders kitabı Güneş Sistemi ve Ötesi (1), Hücre ve Bölünmeler (2), Kuvvet ve Enerji (3), Saf Madde ve Karışımlar (4), Işığın Madde ile Etkileşimi (5), Canlılarda Üreme, Büyüme ve Gelişme (6), Elektrik Devreleri (7) şeklinde yedi üniteden oluşmaktadır. Kitabın incelenmesiyle elde edilmiş bulgular Tablo 6'dadır.

Tablo 6. Yedinci Sınıf Ders Kitabındaki Değerlerin Dağılımı

Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet		1	1	1				3
Dostluk		2	1	3	1			7
Dürüstlük				1				1
Öz denetim	4	2	1	4	1	2		14
Sabır							1	1
Saygı	1	1		2	4			8
Sevgi	1							1
Sorumluluk	1	2		6	2	3		14
Vatanseverlik	4		3	8	2			17
Yardımsеverlik	1	2		3	2	1	1	10
Toplam	12	10	6	28	12	6	2	76

Tablo 6’da yedinci sınıf ders kitabında toplam 76 değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu değerlerin 3’ü adalet, 7’si dostluk, 1’i dürüstlük, 14’ü öz denetim, 1’i sabır, 8’i saygı, 1’i sevgi, 14’ü sorumluluk, 17’si vatanseverlik ve 10’u yardımseverliktir. Kitapta değerlerin tamamı yer almaktadır. Kitapta en fazla yer alan değer vatanseverlik, en az sayıda bulunan ise dürüstlük, sabır ve sevgi değerleridir. Ünitelerin her birinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Değerler kitaba ve kitaptaki her bir üniteye sayısal olarak dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Kitaptaki 3. ünitenin 99. sayfasındaki “Yeni tasarımı sayesinde tren hem daha sessiz hem de daha verimli bir şekilde %10 daha hızlı yol almaktadır.” ifadesinde yalıçapkını kuşundan esinlenerek yapılan trenlerin ülke ekonomisine olan katkısından bahsedilmiştir. Bu ifade “vatanseverlik” değeri ile ilgilidir.

8. sınıf fen bilimleri ders kitabı Mevsimler ve İklim (1), DNA ve Genetik Kod (2), Basınç (3), Madde ve Endüstri (4), Basit Makineler (5), Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi (6), Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi (7) olmak üzere yedi üniteden oluşmaktadır. Kitabın incelenmesi sonucunda ulaşılmış bulguların sunumu Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7. Sekizinci Sınıf Ders Kitabındaki Değerlerin Dağılımı

Değer	Ünite							Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet	2	2				6	4	14
Dostluk		2		2				4
Dürüstlük				1		3	1	5
Öz denetim	3	1		10	1	8	2	25
Sabır		2		1		2		5
Saygı	3	2		7	3	8	3	26
Sevgi							1	1
Sorumluluk	4			10		3		17
Vatanseverlik		1		13	1	8	5	28
Yardımseverlik	4	8	4	12	1	1	2	32
Toplam	16	18	4	56	6	39	18	157

Tablo 7’deki bulgulara göre 8. sınıf ders kitabında 157 değer ifadesi bulunmaktadır. Bu değerlerin 14’ü adalet, 4’ü dostluk, 5’i dürüstlük, 25’i öz denetim, 5’i sabır, 26’sı saygı, 1’i sevgi, 17’si sorumluluk, 28’i vatanseverlik ve 32’si yardımseverliktir. Kitapta değerlerin tamamı yer almaktadır. Kitaptaki en fazla değer yardımseverlik, en az değer ise sevgidir. Ünitelerin her birinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Değerlerin kitaba ve kitaptaki her bir üniteye sayısal olarak dağılımı dengeli değildir. Kitaptaki 1. ünitenin 18. sayfasındaki “İnsanlar değişen hava olaylarına ait tahminleri öğrenerek yaşamlarına yön vermektedir.” ifadesinde insanların yaşamlarına yön vermelerinden bahsedilmektedir. Bu ifade “öz denetim” değerini göstermektedir.

Değerlerin sınıf seviyelerine bağlı olarak dağılımının sunumu Tablo 8’dedir.

Tablo 8. Değerlerin Sınıf Seviyesine Bağlı Olarak Dağılımı

<i>Değer</i>	<i>Sınıfın Seviyesi</i>						<i>Toplam</i>
	3	4	5	6	7	8	
Adalet	3	2	4		3	14	26
Dostluk	7	9	19	9	7	4	55
Dürüstlük					1	5	6
Öz denetim	1	6	38	2	14	25	86
Sabır	1	1	3	1	1	5	12
Saygı	2	6	16	7	8	26	65
Sevgi	3	6	7	5	1	1	23
Sorumluluk	48	37	51	10	14	17	177
Vatanseverlik	7	12	14	14	17	28	92
Yardımseverlik	17	26	23	21	10	32	129
<i>Toplam</i>	<i>89</i>	<i>105</i>	<i>175</i>	<i>69</i>	<i>76</i>	<i>157</i>	<i>671</i>

Tablo 8 dikkate alındığında 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında toplamda 671 adet değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bu değerler içinde 26 adalet, 55 dostluk, 6 dürüstlük, 86 öz denetim, 12 sabır, 65 saygı, 23 sevgi, 177 sorumluluk, 92 vatanseverlik ve 129 yardımseverlik bulunmaktadır. En fazla değer sorumluluk, en az değer dürüstlüktür. Ayrıca 3. sınıfta 89, 4. sınıfta 105, 5. sınıfta 175, 6. sınıfta 69, 7. sınıfta 76, 8. sınıfta 157 değer yer almaktadır. En çok değer 5. sınıf ders kitabında, en az değer 6. sınıf ders kitabında bulunmaktadır. 3, 4 ve 5. sınıf kitaplarında dürüstlük, 6. sınıf kitabında adalet ve dürüstlük değerlerine yer verilmemiştir.

Fen Bilimleri ders kitaplarında Dünya ve Evren (1), Canlılar ve Yaşam (2), Fiziksel Olaylar (3), Madde ve Doğası (4) ismiyle belirtilen dört öğrenme alanı bulunmaktadır. Değerlerin öğrenme alanına bağlı olarak dağılımına ait bulguların sunumu Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Değerlerin Öğrenme Alanına Bağlı Olarak Dağılımı

<i>Kök Değer</i>	<i>Öğrenme Alanı</i>				<i>Toplam</i>
	<i>Dünya ve Evren</i>	<i>Canlılar ve Yaşam</i>	<i>Fiziksel Olaylar</i>	<i>Madde ve Doğası</i>	
Adalet	3	14	7	2	26
Dostluk	6	19	22	8	55
Dürüstlük		3	1	2	6
Öz denetim	15	31	16	24	86
Sabır	1	5	5	1	12
Saygı	6	29	17	13	65
Sevgi	2	9	11	1	23
Sorumluluk	18	73	46	40	177
Vatanseverlik	10	22	26	34	92
Yardımseverlik	12	47	48	22	129
<i>Toplam</i>	<i>73</i>	<i>252</i>	<i>199</i>	<i>147</i>	<i>671</i>

Tablo 9 incelendiğinde öğrenme alanlarından Dünya ve Evren'de 73, Canlılar ve Yaşam'da 252, Fiziksel Olaylar'da 199, Madde ve Doğası'nda 147 değer bulunmaktadır. Dünya ve Evren'de en fazla sorumluluk, en az sabır, Canlılar ve Yaşam'da en fazla sorumluluk, en az dürüstlük, Fiziksel Olaylar'da en fazla yardımseverlik, en az dürüstlük, Madde ve Doğası'nda en fazla sorumluluk, en az

sabır-sevgi değerlerine yer verilmiştir. Dünya ve Evren’de dürüstlük değerine yer verilmemiştir. 10 değer öğrenme alanlarına homojen bir şekilde dağılmamıştır.

Değerlerin sınıf düzeyine bağlı olarak öğrenme alanlarıyla ilgili dağılımı Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Değerlerin Sınıf Düzeyine Bağlı Olarak Öğrenme Alanlarına Dağılımı

Öğrenme Alanı	Ünite Sayısı	Sınıf Düzeyi						Toplam
		3	4	5	6	7	8	
Dünya ve Evren	1	7	6	25	7	12	16	73
Canlılar ve Yaşam	2	26	47	72	34	16	57	252
Fiziksel Olaylar	3	49	39	49	14	20	28	199
Madde ve Doğası	1	7	13	29	14	28	56	147
Toplam	7	89	105	175	69	76	157	671

Tablo 10’a göre öğrenme alanlarından Dünya ve Evren’de 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf kitaplarında bulunan değerlerin sayısı sırasıyla 7, 6, 25, 7, 12, 16, Canlılar ve Yaşam’da 26, 47, 2, 34, 16, 57, Fiziksel Olaylar’da 49, 39, 49, 14, 20, 28, Madde ve Doğası’nda 7, 13, 29, 14, 28, 56 şeklindedir. Ayrıca öğrenme alanlarındaki toplam değer sayısı Dünya ve Evren’de 73, Canlılar ve Yaşam’da 252, Fiziksel Olaylar’da 199, Madde ve Doğası’nda 147’dir. En fazla değer Canlılar ve Yaşam’dayken, en az değer Dünya ve Evren’dedir. Değerler her bir sınıf düzeyindeki öğrenme alanlarına niceliksel olarak homojen bir şekilde dağılmamıştır.

Fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımlarda yer alan değerlerin sınıf düzeyine göre dağılımı Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11. Öğretim Programındaki Kazanımlarda Bulunan Değerlerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Değer	Öğretim Programı (Sınıf)						Toplam
	3	4	5	6	7	8	
Adalet							
Dostluk							
Dürüstlük							
Öz denetim	1	1					2
Sabır	1						1
Saygı	1						1
Sevgi					1		1
Sorumluluk	9	13	7	12	11	14	66
Vatanseverlik		2	1	1	1	4	9
Yardımsızlık		1		2	4	1	8
Toplam	12	17	8	15	17	19	88

Tablo 11 incelendiğinde öğretim programında yer alan kazanımlarda 2 öz denetim, 1 sabır, 1 saygı, 1 sevgi, 66 sorumluluk, 9 vatanseverlik ve 8 yardımsızlık olmak üzere 88 değer ifadesi bulunmaktadır. Kazanımlarda en çok sorumluluk, en az sabır-saygı-sevgi değerlerine yer verilirken, adalet, dostluk ve dürüstlük değerlerine yer verilmemiştir. Ayrıca 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğretim programlarındaki kazanımlarda sırasıyla 12, 17, 8, 15, 17, 19 değer ifadesi bulunmaktadır. En fazla

değer 8. sınıf, en az değer 5. sınıf kazanımlarında bulunmaktadır. Değerler 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğretim programındaki kazanımlara sayısal olarak dengeli bir şekilde dağılmamıştır.

Fen dersi öğretim programındaki kazanımlarda bulunan değerlerin öğrenme alanına dağılımı Tablo 12’de belirtilmiştir.

Tablo 12. Öğretim Programındaki Kazanımlarda Bulunan Değerlerin Öğrenme Alanına Dağılımı

Öğretim Programı	Öğrenme Alanı			Toplam	
	Dünya ve Evren	Canlılar ve Yaşam	Fiziksel Olaylar		Madde ve Doğası
3		6	4	2	12
4		7	9	1	17
5		8			8
6		7	2	6	15
7	6	4	5	2	17
8		8	6	5	19
Toplam	6	40	26	16	88

Tablo 12’ye göre öğrenme alanlarından Dünya ve Evren’deki kazanımlarda sadece 7. sınıf öğretim programında 6 değer, Canlılar ve Yaşam’da 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğretim programlarındaki kazanımlarda sırasıyla 6, 7, 8, 7, 4, 8, Fiziksel Olaylar’da sırasıyla 4, 9, 0, 2, 5, 6, Madde ve Doğası’nda sırasıyla 2, 1, 0, 6, 2, 5 değer bulunmaktadır. Ayrıca öğrenme alanlarındaki kazanımlarda toplam değer sayısı Dünya ve Evren’de 6, Canlılar ve Yaşam’da 40, Fiziksel Olaylar’da 26, Madde ve Doğası’nda 16’dır. En fazla değer Canlılar ve Yaşam’daki kazanımlardayken, en az değer Dünya ve Evren’deki kazanımlardadır. Ayrıca her bir sınıf düzeyine ait fen öğretim programlarındaki ve öğretim programının tamamındaki kazanımlarda yer alan değerler öğrenme alanlarına niceliksel olarak homojen bir şekilde dağılmamıştır.

Tartışma

Araştırmada fen bilimleri ders kitapları fen bilimleri dersi öğretim programı içeriğinde belirtilen 10 değer bakımından incelenmiştir. Alanyazında fen bilimleri ders kitaplarının değerler bakımından incelendiği araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle araştırma sonuçları farklı disiplinlere ait ders kitaplarına yönelik değer incelemelerinin yapıldığı araştırma sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir. 3. sınıf kitabında 89 değer ifadesi bulunmaktadır. Kitapta en çok bulunan değer sorumluluk, en az bulunan öz denetim ve sabırdır. Diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması öz denetim, yardımseverlik-dostluk, sevgi-adalet, saygı şeklindedir. Dürüstlük değerine rastlanılmamıştır. Kitapta ve kitaptaki yedi üniteye 10 değer dengeli bir şekilde dağılmamış ve her bir üniteye bazı değerlere yer verilmemiştir. Alanyazında farklı disiplinlerde üçüncü sınıf ders kitaplarında en çok sorumluluk değerine yer verildiği ifade edilmiştir (Erbaş, 2020; Erdem ve Bahşi, 2022; Gökçe, 2021). Belirtilen çalışmaların sonuçları bu çalışma sonucu ile benzerdir. Karaca ve Uzunkol (2019) üçüncü sınıf matematik ders kitaplarında sorumluluk değerine çok az sayıda yer verildiğini belirlemiştir. Karaca ve Uzunkol’un (2019) ulaştığı sonuç, bu araştırma sonucuyla

örtüşmemektedir. Bu durum fen bilimleri ders kitaplarında insan sorumluluğu ile ilgili canlılar, dünya, çevre ve yaşama yönelik fen konularının yer alması, matematik ders kitaplarında ise matematiksel işlemlerin fazla ve metinlerin ise az yer almasıyla açıklanabilir. Ayrıca Akdemir (2022), lise kimya ders kitaplarında bu çalışma sonucuyla benzer biçimde dürüstlük değerine rastlanmamıştır. Bu çalışma sonucuyla benzer şekilde Öksüz ve Eken (2019), Türkçe ders kitaplarında adalet, dürüstlük ve saygı kök değerlerini çok az sayıda saptamışlardır.

4. sınıf kitabında 69 değer bulunmaktadır. Kitapta en çok bulunan değer sorumlulukken, en az bulunan sabırdır. Diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması yardımseverlik, vatanseverlik, dostluk, öz denetim-saygı-sevgi, adalet şeklindedir. Dürüstlük değerine rastlanılmamıştır. Ayrıca 4. sınıf kitabındaki her bir ünite ve kitabın bütününde 10 değer dengeli bir şekilde dağılmamış ve her bir üniteye bazı değerlere yer verilmemiştir. Bu çalışma sonucuna benzer biçimde Bayrak (2021) ve Erbaş (2021) tarafından yapılan araştırmada da dördüncü sınıf ders kitaplarında sorumluluk değerinin en çok rastlanılan değer olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ulaşılan dördüncü sınıf kitabında dürüstlük değerine yer verilmemesi sonucu Akdemir'in (2022) araştırma sonucuyla benzerdir. Köksal, Yaylacı-Kılıç, Yel, Erbaş ve Kılcan'ın (2022) 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde yaptığı araştırmada da bu çalışma sonucuyla benzer biçimde en fazla değer sorumluluk, en az değer ise adalet olduğu bulunmuştur. Erbaş (2021), dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında adalet ve sabır değerlerinin yetersiz olduğu, Irmak (2021) dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında adalet değerinin bulunmadığı, dürüstlük, sabır, öz denetim ve sevgi değerlerinin çok az sayıda olduğu, Kuş, Merey ve Karatekin (2013), sosyal bilgiler ders kitabında saygı değerine çok az yer verildiği sonucunu bulmuştur. Sözü geçen araştırmalar farklı alanlarda yapılmış olsa bile bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

5. sınıf ders kitabında 175 adet değer saptanmıştır. Kitapta en çok bulunan değer sorumluluk, en az bulunan değer ise sevgi, adalet ve sabır olduğu saptanmıştır. Kitapta dürüstlük değeri yer almamaktadır. Kitaptaki diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması öz denetim, yardımseverlik, dostluk, saygı, vatanseverlik şeklindedir. Kitapta ve kitaptaki yedi üniteye 10 değer dengeli bir şekilde dağılmamış ve her bir üniteye bazı değerlere yer verilmemiştir. Alanyazında bu araştırma sonucunu destekleyen farklı disiplinlerde yapılmış araştırmalarda beşinci sınıf ders kitaplarında sorumluluk değerine fazla yer verildiği ifade edilmiştir (Güçlü, 2019; Irmak, 2021; Kuş vd., 2013; Yıldız-Mutlubas, 2021). Irmak (2021) çalışmasında 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok bulunan değer sorumluluk, hiç yer almayan değerlerin ise dostluk, öz denetim ve sabır değerleri olduğunu ve dürüstlük değerine bir kez yer verildiğini belirlemiştir. Sayın, Orbay ve Altunay-Şam (2019) araştırmasında beşinci sınıf matematik ders kitabında sorumluluk, öz denetim ve yardımseverlik değerlerine fazla yer verildiğini, sevgi değerine az yer verildiğini ifade etmiştir. Yıldız-

Mutlubaş (2021) beşinci sınıf matematik ders kitaplarında en fazla bulunan değerlerin vatanseverlik ile sorumluluk, en az bulunan değer dürüstlük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yukarıdaki araştırma sonuçları bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

6. sınıf ders kitabında 69 adet değer bulunmaktadır. Kitapta en çok bulunan değer yardımseverlik, en az bulunan değer sabırdır. Kitapta adalet ve dürüstlük değerlerine rastlanılmamıştır. Kitaptaki diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması vatanseverlik, sorumluluk, dostluk, saygı, sevgi, öz denetim şeklindedir. Kitabın her bir ünitesinde ve kitabın bütününde 10 değer dengeli bir şekilde dağılmamış ve her bir üniteye bazı değerlere yer verilmemiştir. Şakiroğlu (2020) altıncı sınıf Türkçe ders kitabında en çok bulunan değer yardımseverlik, sevgi ve vatanseverlik, en az bulunan değer ise adalet ve dürüstlük olduğunu saptamıştır. Koltaş (2020), lise fizik, biyoloji ve kimya ders kitaplarında en fazla vatanseverlik değerinin bulunduğunu saptamıştır. Bu araştırma ile yukarıdaki araştırma sonuçları benzerdir. 3., 4., 5. ve 6. sınıf fen dersi kitaplarında dürüstlük değeri bulunmamaktadır. Bu sonuç fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarında da dürüstlük değerine yer verilmemesiyle ve ders kitaplarının kazanımlara göre hazırlanmasıyla açıklanabilir. Külünkoğlu (2010) da bu araştırmanın sonucunu destekleyecek şekilde ilkökul Türkçe ders kitaplarında dürüstlük değerine yeterince yer verilmediğini ifade etmiştir.

7. sınıf fen bilimleri ders kitabında 76 değer tespit edilmiştir. Kitapta 10 değer tamamı yer almaktadır. Kitapta en çok bulunan değer vatanseverlik, en az bulunan değer dürüstlük, sabır ve sevgi olduğu saptanmıştır. Kitaptaki diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması sorumluluk-öz denetim, vatanseverlik, yardımseverlik, saygı, dostluk, adalet şeklindedir. Her bir üniteye ve kitabın bütününde 10 değer dengeli bir şekilde dağılmadığı ve her bir üniteye bazı değerlere yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. 8. sınıf fen bilimleri ders kitabında toplam 157 değer tespit edilmiştir. Kitapta en çok bulunan değer yardımseverlik, en az bulunan değer sevgi olduğu görülmüştür. Kitapta 10 değer tamamı yer almaktadır. Kitaptaki diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması vatanseverlik, saygı, öz denetim, sorumluluk, adalet, dürüstlük-sabır, dostluk şeklindedir. Her bir üniteye ve kitabın bütününde 10 değer dengeli bir şekilde dağılmamış ve her bir üniteye bazı değerlere yer verilmemiştir. Koltaş (2020) lise kimya, biyoloji ve fizik ders kitaplarındaki en çok bulunan değer vatanseverlik, en az yer alan değerlerin adalet ve dürüstlük olduğunu belirlemiştir. Vatanseverlik ve dürüstlük değerlerine yönelik sonuçlar bu araştırma ile benzerlik göstermektedir.

Fen bilimleri dersi kitaplarından 3. sınıfta 89, 4. sınıfta 105, 5. Sınıfta 175, 6. sınıfta 69, 7. sınıfta 76, 8. sınıfta 157 değer şeklinde toplam 671 değer ifadesi belirlenmiştir. Kitaplarda ve ünitelerde en çok bulunan değer sorumluluk, en az olan dürüstlüktür. Bu sonuç fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarında da en çok bulunan değer sorumluluk, en az bulunan değer dürüstlük olması ve ders kitaplarının öğretim programlarındaki kazanımların gelişimini sağlamak amacıyla

yazılması ve öğretim programındaki kazanımların ders kitaplarına yansıtılmasıyla açıklanabilir. Kitaplardaki diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması yardımseverlik, vatanseverlik, öz denetim, saygı, dostluk, adalet şeklindedir. Bu sonuç da fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarındaki değerlerin çoktan aza doğru vatanseverlik, yardımseverlik, öz denetim şeklinde olması ve bu durumun ders kitaplarına yansıtılmış olmasıyla açıklanabilir. En çok değer 5. sınıf ders kitabında yer alırken, en az değer 6. sınıf ders kitabındadır. Fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarındaki değerler en çok 8. sınıf öğretim programında, en az ise 5. sınıf öğretim programındadır. Bu çelişki öğretim programı kazanımlarındaki değerlerin niceliksel olarak ders kitaplarına yansıtılmamasıyla açıklanabilir. 3, 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında dürüstlük, 6. sınıf kitabında adalet ve dürüstlük değerlerine yer verilmemiştir. Bu durum fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarında da görülmektedir. 10 değer 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarına homojen bir şekilde dağılmamıştır. Bu sonuç da benzer şekilde 10 değer 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri öğretim programlarına homojen bir şekilde dağılmaması ve kazanımlardaki değerlerin ders kitaplarına yansıtılmasıyla ilişkilendirilebilir.

10 değer fen bilimleri ders kitaplarındaki Dünya ve Evren, Canlılar ve Yaşam, Fiziksel Olaylar, Madde ve Doğası öğrenme alanlarına homojen bir şekilde dağılmamıştır. Öğrenme alanlarında en fazla sorumluluk, en az dürüstlük değeri bulunmaktadır. Dünya ve Evren’de dürüstlük, Madde ve Doğası’nda sevgi değerine yer verilmediği belirlenmiştir. Her bir sınıf düzeyine ait fen bilimleri ders kitaplarında en fazla değer Canlılar ve Yaşam’da, en az değer ise Dünya ve Evren’dedir. Bu sonuçlar fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarında en fazla değer Canlılar ve Yaşam kazanımlarında, en az değer Dünya ve Evren kazanımlarında olması, öğretim programı kazanımlarında en fazla sorumluluk, en az dürüstlük değerine yer verilmesi, 10 değer fen bilimleri ders öğretim programındaki Dünya ve Evren, Canlılar ve Yaşam, Fiziksel Olaylar, Madde ve Doğası öğrenme alanlarındaki kazanımlara homojen bir şekilde dağılmaması ve bu durumun ders kitaplarına yansıtılmasıyla açıklanabilir. En fazla değer Canlılar ve Yaşam öğrenme alanında bulunması, bu öğrenme alanında insan yaşamıyla ilişkili konuların yer almasıyla açıklanabilir.

Fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımlarda en çok sorumluluk, en az sabır-saygı-sevgi değer ifadelerine yer verilmiştir. Diğer değerlerin çoktan aza doğru sıralaması vatanseverlik, yardımseverlik, öz denetim şeklindedir. Öğretim programındaki kazanımlarda adalet, dostluk ve dürüstlük değerlerine yer verilmemiştir. En fazla değer 8. sınıf, en az değer 5. sınıf öğretim programındaki kazanımlarda yer almaktadır. Öğretim programındaki kazanımlarda yer alan değerler sınıf düzeyine göre sayısal olarak dengeli bir şekilde dağılmamıştır. 10 değer fen bilimleri dersi öğretim programındaki Dünya ve Evren, Canlılar ve Yaşam, Fiziksel Olaylar, Madde ve Doğası öğrenme alanlarındaki kazanımlara homojen bir şekilde dağılmamıştır. En fazla değer Canlılar ve

Yaşam'daki kazanımlarda, en az değer Dünya ve Evren'deki kazanımlardadır. Ayrıca her bir sınıf düzeyine ait fen öğretim programlarındaki ve öğretim programının tamamındaki kazanımlarda yer alan değerler öğrenme alanlarına niceliksel olarak homojen bir şekilde dağılmamıştır.

Sonuç

Fen bilimleri dersi öğretim programında gelişimi amaçlanan 10 değer 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen dersi kitaplarına, kitaplardaki ünitelere ve öğrenme alanlarına dağılımı homojen değildir. 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri dersi kitaplarında ve ünitelerinde bazı değerlere yer verilmemiştir. Her bir sınıf düzeyindeki ve öğrenme alanındaki toplam değer sayısının da niceliksel olarak dengeli bir dağılım göstermediği saptanmıştır. Bu durumun, öğretim programlarında belirtilen 10 değer öğrencilerde gelişimini engelleyici bir faktör olduğu söylenebilir. Hâlbuki fen bilimleri dersi, bilim insanlarının yaşamlarından örneklerle, bilimsel araştırma sürecinde yaşadıkları deneyimlerle ve fen konu-kavramlarının günlük yaşamdaki yerine değerler eğitiminin kolaylıkla yapılabileceği derslerden biridir. Bu nedenlerle ve ders kitaplarının değerler eğitiminde önemli rolü olduğu dikkate alındığında, fen bilimleri ders kitaplarındaki değerlerin sınıf düzeyine, ünitelere, öğrenme alanlarına dengeli bir şekilde dağılımının yapılması, 10 değer tamamına yer verilmesi ve kitapların değerler açısından zenginleştirilmesi önerilebilir.

Fen bilimleri ders kitaplarında ve fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımlarda en az ve en çok bulunan değerler niceliksel açıdan uyumludur. Ayrıca hem fen bilimleri ders kitaplarında hem de fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarında yer alan değerler homojen bir dağılım göstermemektedir. Bu sonuç ders kitaplarının tasarlanmasında öğretim programlarının temel alınması ve öğretim programlarındaki kazanımların ders kitaplarına yansıtılmasıyla açıklanabilir. Bu durum ders kitaplarının geliştirilmesinde öğretim programlarının anahtar role sahip olduğunu ve öğrencilerde ders kitapları aracılığıyla değerlerin geliştirilebilmesi için öğretim programlarındaki kazanımlara da değerlerin yansıtılması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, etkili bir değerler eğitimi için fen bilimleri dersi öğretim programındaki kazanımların da değerler eğitimi açısından gözden geçirilip, değerler açısından zenginleştirilmesi önerilebilir.

Kaynaklar

- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-17.
- Akbaş, O. (2009). İlköğretim okullarında görevli branş öğretmenlerinin değer öğretimi yaparken kullandıkları etkinlikler: 2004 ve 2007 yıllarına ilişkin bir karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.
- Akdemir, M. S. (2022). *Kimya ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Aydın, M. Z. & Akyol-Gürler, Ş. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Aydın, H. & Yaşar, O. (2020). 2005 ve 2017 coğrafya dersi öğretim programlarına göre yazılmış coğrafya ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından karşılaştırılması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2826-2842.
- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 109-146.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Batur, Z. & Şaşmaz, E. (2020). Türkiye ve yurt dışında okutulan Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından karşılaştırılması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(8), 566-582.
- Bayrak, B. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki soruların öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 16(1), 119-138.
- Beldağ, A. (2019). Öğretim programlarında değer eğitimi. S. S. Genç & A. Beldağ (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi farklı bakışlar örnek etkinlikler içinde* (s. 135-144). Ankara: Pegem Akademi.
- Belet, Ş. D. & Deveci, H. (2008). *Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Bishop, A., Clarke, B., Corrigan, D. & Gunstone, D. (2006). Values in mathematics and science education: Researchers' and teachers' views on the similarities and differences. *For the Learning of Mathematics*, 26(1), 7-11.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 429-436.
- Çetin, S. A. (2022). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında ortak temalardaki metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki değerler eğitimi kapsamında incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(2), 491-504.
- Çetin, N. & Balanuye, Ç. (2015). Değerler ve eğitim ilişkisi üzerine. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(24), 191-203.
- Çetin, İ., Mutluoğlu, A., Yazlık, D. Ö. & Erdoğan, A. (2021). Ortaöğretim dokuzuncu sınıf matematik ders kitaplarının kök değerler çerçevesinde incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 715-732.
- Demircan, C. (2006). *Mektepli Gazetesi'nde yer alan metinlerin içeriğinin çocukların bilişsel ve ahlaki gelişmelerine katkısı (1-148. sayılar)*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Demirhan-İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. (Doktora Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- EBA. (2022). *Fen bilimleri ders kitapları*. <https://ders.eba.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Ekinci-Çelikpazu, E. & Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 6(2), 413-424.
- Elbir, B. & Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(1), 1321-1333.
- Erbaş, A. A. (2020). *Hayat bilgisi dersi kapsamında değerler eğitimi üzerine bir araştırma: Beklentiler, uygulamalar ve öneriler*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.
- Erdem, İ. & Bahşi, N. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20(43), 9-35.
- Gökçe, D. E. (2021). *Hayat bilgisi ders kitaplarının değer öğretimi yaklaşımları açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Güçlü, H. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Gül, Ş. & Özay-Köse, E. (2020). Lise öğrencilerinin hijyen davranışlarını belirlemeye yönelik bir tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Asya Öğretim Dergisi*, 8(1), 15-31.
- Hansen, D. T., Burdick-Shepherd, S., Cammarano, C. & Obelleiro, G. (2009). Education, values, and valuing in cosmopolitan perspective. *The Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto Curriculum Inquiry*, 39(5), 587-612.
- Hatay-Uçar, F. & Çetinkaya, S. (2021). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında değerler eğitimi. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 275-291.
- Irmak, B. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler bağlamında analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kapan, A. (2019). *6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kapkın, B., Çalışkan, Z. & Sağlam, M. (2018). Türkiye’de 1999-2017 yılları arasında değerler eğitimi alanında yapılmış lisansüstü çalışmaları incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 183-207.

- Karaca, D. & Uzunkol, E. (2019). İlkokul matematik ders kitaplarının içerdiği değerler bakımından incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 5(2), 55-71.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. & Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 657-669.
- Koçoğlu, E., Ersoy, F. & Atik, S. (2016). Kültürel değerlerle sosyal bilgiler öğretimi. R. Sever, M. Aydın & E. Koçoğlu (Ed.), *Alternatif yaklaşımlarla sosyal bilgiler eğitimi içinde* (s. 131-150). Ankara: Pegem.
- Koltaş, E. (2020). *Lise biyoloji, fizik ve kimya ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Köksal, K., Yaylacı-Kılıç, Z., Yel, Ü., Erbaş, S. & Kılcan, B. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 74-87.
- Kuş, Z., Meray, Z. & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kuşdil, M. E. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Külünkoğlu, T. (2010). *İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletmiş olduğu değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- MEB. (2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara: MEB.
- Meydan, H. (2019). *Akademide değerler eğitimi (tezler ve makaleler/1989-2017)*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Nguyen, Q. T. N. (2016). The Vietnamese values system: A blend of oriental, western and socialist values. *International Education Studies*, 9(12), 32-40.
- Oğuz-Haçat, S. & Demir, F. B. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, 49, 4443-4466.
- Öksüz, H. İ. & Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki kök değerler bakımından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Özdaş, F. (2013). *Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özer, M. (2014). *Öyküler Karikatürler güzel sözler 10 numara yazularla değerler eğitimi*. Ankara: Berikan.
- Özkan, Z. S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Sayın, V., Orbay, K. & Altunay-Şam, E. (2019). 5. sınıf matematik ders kitabının değerlerimiz açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*[Özel Sayı], 161-171.
- Şakiroğlu, Y. (2020). 6. sınıf Türkçe ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 145-161.
- Şentürk, G. (2019). *Fen bilimleri dersinde değerler eğitiminin uygulanabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Topbaş, G. (2019). *6. sınıf Türkçe ders kitabının değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- TTKB. (2020). 2021-2022 eğitim öğretim yılı ders kitapları. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 83(2759), 1205-1218.
- Turan, S. & Aktan, D. (2008). Okul hayatında ver olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletği değerler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526.
- Türkmenoğlu, M., Akyol, P. & Çağınlar, Z. (2021). Türkçe ve hayat bilgisi ders kitaplarındaki metinlerin değerler açısından karşılaştırılması. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 1(1), 20-33.
- Ulusoy, K. (2015). Sosyal bilgilerde ders kitapları. B. Tay & A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 194-220). Ankara: Pegem Akademi.
- Yaşar, Ş. & Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 1-23.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 8(7), 849-849.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 499-522.
- Yel, S. & Aladağ, S. (2009). Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 118-145). Ankara: Pegem Akademi.
- Yeniyol, A. (2021). Ortaöğretim öğrencilerinin manevi değer algılarının incelenmesi: Yalova ili örneği. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*(12), 147-173.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilköğretim Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 490-506.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2019). *Ortaokul matematik ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Yıldız-Mutlubaş, S. (2021). *Beşinci sınıf matematik ders kitaplarındaki temsillerin öğretim programındaki kök değerler bağlamında incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Extended Summary

Textbooks are very important in acquiring values, which are one of the basic elements of curriculum (Oğuz-Haçat and Demir, 2020). For this reason, textbooks should be qualified in terms of values education (Türkben, 2019). Textbooks are one of the most strategic materials used in value education (Batur and Şaşmaz, 2020). For this reason, examining textbooks in terms of values is important in terms of education of values (Hatay Uçar, and Çetinkaya, 2021). In this context, this research was carried out in order to examine science textbooks in terms of values and to contribute to the preparation of more functional books in terms of values education.

Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. The science textbooks for the 2021-2022 academic year constituted the research material. One textbook from each grade level was randomly selected. "Value Review Form" was used to analyze the books in terms of values. Value expressions were also examined by another researcher. The calculated reliability was 96%. Different classified value expressions were examined together by the researchers and consensus was reached.

There were 89 value expressions in the third grade book. There were 3 justice, 7 friendship, 1 self-control, 1 patience, 2 respect, 3 love, 48 responsibility, 7 patriotism, 17 helpfulness values in the book. There were 105 value expressions in the fourth grade book. These values were 2 justice, 9 friendship, 6 self-control, 1 patience, 6 respect, 6 love, 37 responsibility, 12 patriotism and 26 helpfulness. 175 value expressions were identified in the fifth grade book. There were 4 justice, 19 friendship, 38 self-control, 3 patience, 16 respect, 7 love, 51 responsibility, 14 patriotism and 23 helpfulness values in the book. There were 69 value expressions in the sixth grade book. These values were 9 friendship, 2 self-control, 1 patience, 7 respect, 5 love, 10 responsibility, 14 patriotism and 21 helpfulness. 76 value expressions were determined in the seventh grade book. There were 3 values of justice, 7 friendship, 1 honesty, 14 self-control, 1 patience, 8 respect, 1 love, 14 responsibility, 17 patriotism and 10 helpfulness in the book. There were 157 values in the 8th grade book. These values were 14 justice, 4 friendship, 5 honesty, 25 self-control, 5 patience, 26 respect, 1 love, 17 responsibility, 28 patriotism and 32 values. There were a total of 671 values in science textbooks. There were a total of 21 justice, 39 friendship, 6 honesty, 79 self-control, 10 patience, 57 respect, 14 love, 92 responsibility, 73 patriotism and 86 helpfulness values in the books. It had the value of responsibility the most, and the value of honesty the least. The highest value was in the 5th grade book and the least value was in the 6th grade book. The values of honesty were not included in the 3rd, 4th and 5th grade textbooks, and

justice and honesty were not included in the 6th grade textbooks. Among the learning areas, there were 175 values in the Earth and the Universe, 69 in the Living Beings and Life, 76 in the Physical Events, and 157 in the Matter and its Nature. The value of honesty was not included in the World and the Universe, and the value of love was not included in the Matter and its Nature.

No research was found in the literature on examining the values in science textbooks. For this reason, book review research results in different disciplines were included. The 3rd grade textbook had the value of responsibility the most, and the values of self-control and patience the least. No honesty value was found. Erbaş (2020) and Gökçe (2021) determined that the value of responsibility was mostly included in the 3rd grade textbooks. The mentioned studies support this research result. The 4th grade textbook had the value of responsibility the most and the value of patience the least. No honesty value was found. Bayrak (2021) stated that the value of responsibility was mostly included in the fourth grade textbooks. In the 5th grade textbook, the values of responsibility, love, justice and patience were the least. There was no honesty value. Irmak (2021) stated that the 5th grade social studies textbook had the highest number of value of responsibility. Irmak's (2021) research supports this research result. The 6th grade book had the value of benevolence the most and the value of patience the least. The values of fairness and honesty were not found. Şakiroğlu (2020) stated that the sixth grade Turkish textbook had the values of justice and honesty the least. The result of Şakiroğlu (2020) is similar to the result of this research. The 7th grade book had values of patriotism the most, honesty, patience and love the least. Koltaş (2020) determined that the most patriotic value was found in high school physics, biology and chemistry textbooks. Koltaş's (2020) study supports this research result. The 8th grade book had the value of benevolence the most and the value of love the least. There were all values in the 7th and 8th grade books.

Ten values were not evenly distributed in the units and learning areas of the 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th and 8th science textbooks. All of the books had the value of responsibility the most and the value of honesty the least. The highest number of values was in Creatures and Life while the lowest number was in Earth and Universe. These results can be explained by the fact that the 10 values were not evenly distributed among the learning outcomes of the science course curriculum, the value of responsibility the most and the value of honesty the least were included in the learning outcomes in the curriculum, the distributions of the values in the science textbook and learning outcomes were similar, and the textbooks were written based on the learning outcomes. The highest number of values was in the 5th grade book and the lowest number of values was in the 6th grade book. The value of honesty was not included in the learning area of World and the Universe, and the value of love was not included in the learning area of Matter and its Nature.

In the learning outcomes in the science curriculum, there were the value of responsibility the most and the values of patience-respect-love the least. The values of justice, friendship and honesty were not included. The highest value was in the 8th Grade, the lowest value was in the 5th Grade. The values in the outcomes were not evenly distributed based on the grade level and learning areas. The highest value was in the learning outcomes in Living Beings and Life while the least value was in the learning outcomes in the Earth and the Universe.

In summary, the values that were included in the science textbooks and the learning outcomes at least and most were quantitatively compatible. The distributions of the 10 values in the learning outcomes in the 3rd, 4th, 5th, 6th, 7th and 8th grade science curriculum, science textbooks, units and learning areas were not homogeneous. Some values were not included in the learning outcomes, books and units. It can be said that this situation is a factor that prevents the acquisition of values in students. Considering that textbooks are an important factor in values education, it can be suggested to make a balanced distribution of the values in science textbooks based on grade level, units, learning areas and to enrich the books in terms of values.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğerk kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, Gazi Üniversitesi Etik Kurulunun 08.03.2022 tarih ve E.310235 sayılı onayı ile gerçekleştirilmiştir.